

IGÉK, FŐNEVEK, MELLÉKNEVEK

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ XXVIII.

IGÉK, FŐNEVEK, MELLÉKNEVEK

Előtanulmányok a mentális szótár szerkezetéről

Szerkesztette

KIEFER FERENC

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2003

SEGÉDKÖNYVEK A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ XXVIII.

Sorozatszerkesztő:
KISS GÁBOR

A kötet tanulmányainak megírását és a kötet megjelentetését támogatta
az OTKA T 042687 sz. munkálata (Strukturális magyar nyelvtan IV. A szótár szerkezete)

Szerkesztette:
KIEFER FERENC

Lektor és technikai szerkesztő:
SIPTÁR PÉTER

ISSN 1419-6603
ISBN 963 9372 86 2

© TINTA Könyvkiadó, 2003
© A szerzők, 2003

A kiadásért felelős
a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Műszaki szerkesztő: Bagu László

TARTALOM

Előszó	7
GYURIS BEÁTA: <i>Az igék jelentése és az eseményszerkezet</i>	9
FERENC KIEFER: <i>How much information do adjectives need in the lexicon?</i>	32
LADÁNYI MÁRIA: <i>A hangadást jelölő igék a magyarban: lexikai jelentés és szintaktikai struktúra</i>	44
PETHŐ GERGELY: <i>A főnevek poliszémiája</i>	57
VARASDI KÁROLY: <i>Két szemantikailag sajátos igeosztály</i>	125

ELŐSZÓ

Kötetünk a *Strukturális magyar nyelvtan* készülő 4. kötetéhez tartalmaz előtanulmányokat. Két tanulmány (Gyuris Beáta és Varasdi Károly) az igék eseményszerkezetével, kettő a poliszémia problémájával (Ladányi Mária és Pethő Gergely) és egy a melléknevek szemantikájával (Kiefer Ferenc) foglalkozik.

Az igék eseményszerkezete, amely nem az igék szemantikai típusaira (állapotok, folyamatok, teljesítmények, eredmények), hanem azok belső szemantikájára vonatkozik, számos ponton még tisztázatlan. Az egyik ilyen kérdéskör a *-ra* ragos időmódosítók használatának pontos leírása (pl. *A diákok három napra elfoglalták az egyetemet*), a másik egyes igeosztályok és igemódosítók kompatibilitási feltételeinek, ill. referenciális tulajdonságainak a tisztázása (pl. *Jancsi végigmulatta az előadást, Pisti elfelejtett ötkor telefonálni*). Az első esetben elsősorban azt a kérdést kell tisztázni, hogy melyek a használat szükséges és elégséges feltételei. Az esemény megfordíthatósága szükséges, de nem elegendő feltétel: **Jancsi öt órára elvesztette a kulcsot*. Gyuris Beáta tanulmánya ennek a problémának a tisztázásához járul hozzá. A második kérdéskör két igeosztály eseményszerkezetének a vizsgálatára összpontosít. A *végig* igekötővel kapcsolt igék egy része nem enged magához semmiféle időmódosítót: **Jancsi két óra alatt/két órán át végigmulatta az előadást*, mivel az esemény időtartamát a tárgyi vonzat eseményideje határozza meg. Az *elfelejt* típusú igék esetében pedig az időmódosító a beágyazott eseményre vonatkozik: *Pisti elfelejtette, hogy ötkor telefonáljon*, és nem az elfelejtés eseményére. Mindkét esetben érdekes reprezentációs problémák merülnek fel, amelyeket Varasdi Károly mutat be.

A poliszémia szinte minden szótári egységre jellemző. Pethő Gergely tanulmányában összefoglalja és rendszerezi a főnév poliszémiájával kapcsolatos jelenségeket. Bemutatja a poliszémia hagyományos meghatározásával kapcsolatos problémákat (a poliszémia és a homonímia elhatárolása, a poliszémia és a szójelentés általánossága, illetőleg határozatlansága), majd sorra veszi a rendszeres főnévi poliszémiatípusokat (pl. 'nép' – 'hozzá tartozó személy' – 'hozzá tartozó nyelv': *A török bevette Budát – A konferenciára sok német is eljött – Az angolt sokan beszélik*, vagy 'szervezet/intézmény' – 'hozzá tartozó emberek összessége': *Egyesületünk célja a hagyományok ápolása – Az egyesület szerda délutánonként szokott találkozni*). Az utolsó rész a nem rendszeres poliszémiajelenségekkel (pl. 'testrésznév' – 'bizonyos tárgyak részei': *a hegy háta, gerince; a szatyor füle; a hajó orra*) foglalkozik. Pethő áttekintő tanulmányával szemben. Ladányi Mária cikke esettanulmány, amelynek tárgya a hangadást jelentő igék poliszémiájának vizsgálata. Az angolra érvényes az a megállapítás, hogy a hangadást jelentő igék és a mozgásminőséget jelentő igék között a rendszeres poliszémiát tekintve párhuzam áll fenn. Ladányi arra vállalkozott, hogy kiderítse, hogy vajon ez a párhuzam a magyart illetően is érvényes-e. Megállapítja, hogy a párhuzam a magyarban is fennáll (pl. *A mozdony bezakatoz az állomásra, A szél beszívja a kunyhóba*), de a rendszeres poliszémia igazolására az angoltól eltérő módszert kell használni.

Kiefer Ferenc tanulmánya a melléknevek szemantikájára vonatkozó ismereteinket rendszerezi. A későbbiekben elkészülő, a melléknevek egyes típusait részletesen tárgyaló esetta-

nulmányok a tanulmányban kidolgozott keretbe illesztendők. Kiefer a mellékneveknek a korábbi munkáikban találhatónál részletesebb osztályozását javasolja (pl. külön szemantikai osztálynak tekinti a tárgyak alakjait leíró mellékneveket, a privatív, valamely tulajdon-ság hiányát jelölő mellékneveket, a részletező mellékneveket és a kontradiktórikus mellékneveket) és az egyes osztályok egymástól való elhatárolására korábban nem, vagy nem elégé rendszeresen használt kritériumokat is javasol az egyes osztályok elkülönítésére (pl. a melléknevekhez kapcsolódó előfeltevéseket). Kevésbé kutatott terület a nem szabályos melléknevek szemantikája (pl. *az igazi tudós – *a tudós igazi; a tökéletes bolond – *a bolond tökéletes; egy bizonyos személy – *egy személy bizonyos*); az *igazi, tökéletes* és *bizonyos* három szemantikailag különböző funkciót betöltő alosztályt képvisel. Külön kutatási téma a képzett mellékneveké (a magyarban szemantikailag talán az *-i* képzős melléknevek osztálya a legbonyolultabb).

A kötet tanulmányainak megírását és a kötet megjelentetését az OTKA a T 042687 számú pályázat (Strukturális magyar nyelvtan. IV. A szótár szerkezete) keretében támogatta.

Kiefer Ferenc